

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

**GROBLJA I POGREBNI OBIČAJI
U SREDNJEM I RANOM NOVOM
VIJEKU NA PROSTORU SJEVERNE
HRVATSKE**

SAŽECI PREDAVANJA

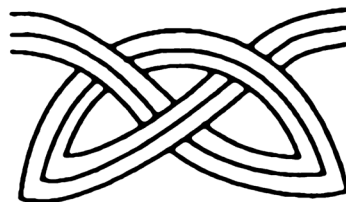
SRIJEDA, 4. LIPNJA 2014. GODINE

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP

GROBLJA I POGREBNI OBIČAJI U SREDNJEM
I RANOM NOVOM VIJEKU NA PROSTORU
SJEVERNE HRVATSKE

U ORGANIZACIJI INSTITUTA ZA ARHEOLOGIJU

ODRŽAT ĆE SE U PROSTORIJAMA ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

ORGANIZACIJSKI ODBOR SKUPA

SINIŠA KRZNAR
TAJANA SEKELJ IVANČAN
TATJANA TKALČEC
JURAJ BELAJ

SADRŽAJ

Mirja Jarak

Arheološko-kulturna određenja u interpretaciji ranosrednjovjekovnih grobnih nalaza iz Čađavice i Brestovca

6

Anita Rapan Papeša

Prethodna razmišljanja o priložima keramičkih lonaca i njihovom sadržaju u avarodobnim grobovima na lokalitetu Nuštar/Dvorac

7

*Zrinka Premužić, Tajana Trbojević Vukičević, Petra Rajić Šikanjić,
Anita Rapan Papeša*

Životinjske kosti kao prilozi na avarodobnom groblju iz Nuštra

8

Krešimir Filipec

Pokopi u zgrčenom i poluzgrčenom položaju na groblju uz crkvu Majke Božje Gorske u Loboru

9

Juraj Belaj, Filomena Sirovica

Kamenom obloženi grobovi na nalazištu Ivanec - Stari grad

10

Željka Bedić, Siniša Krznar

Neuobičajen ritus pokopavanja u srednjem i novom vijeku

11

Marija Mihaljević, Marina Matković, Jelena Gložinić, Antun Tonko Jakobović
Konzervatorsko-arheološka istraživanja srednjovjekovnog nalazišta (crkve sv. Marije?) Njive kod Ivandola 2013.

12

Vlasta Vyroubal, Tajana Pleše, Mario Novak, Jozo Perić Peručić
**Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala
pronađenog u crkvi pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi**

13

Marijana Matijević
Zaštitna istraživanja oko i u crkvi svetog Augustina u Velikoj

14

Željko Demo
**Nekoliko misli i opažanja o pogrebnim običajima i pokapanju na
groblju Drinovci-Greblje**

15

Robert Čimin
**Posebnosti kasnosrednjovjekovnog groblja uz župnu crkvu
sv. Martina u Virju**

16

Tatjana Tkalčec
**Odabir mjesta za pokop djece u novom vijeku na primjeru Crkvara
kod Orahovice**

17

Ana Azinović Bebek, Andrej Janeš
Groblje oko crkve sv. Nikole Biskupa u Žumberku

18

Marijana Kljajić, Mario Šlaus
**Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s
nalazišta Žumberak – sv. Nikola Biskup**

19

Mirja Jarak
Odsjek za arheologiju
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
I. Lučića 3
10000 Zagreb
mjarak@ffzg.hr

ARHEOLOŠKO-KULTURNA ODREĐENJA U INTERPRETACIJI RANOSREDNJOVJEKOVNIH GROBNIH NALAZA IZ ČAĐAVICE I BRESTOVCA

U radu se polazi od dva znamenita lokaliteta, Čađavice u Podravini i Brestovca kod Požege, s kojih potječu posebno dragocjeni grobni nalazi. Srebrni predmeti iz Čađavice u literaturi se pripisuju martinovskom kulturnom krugu, a u hrvatskoj znanstvenoj literaturi datirani su općenito na prijelaz 6. u 7. st. Bogati zlatni nalaz iz Brestovca pokazuje više različitih kulturnih elemenata, a njegova je datacija u kraj 8. ili prva desetljeća 9. st. Nalaz iz Brestovca nedavno je monografski obrađen (u studiji B. Bühler iz 2010. g.), pa je konačno umjesto dosadašnjih kratkih osvrtâ, predložena detaljna analiza tehničkih i radioničkih karakteristika svih predmeta, iz čega se izvode sigurniji zaključci o kulturnoj pripadnosti. Već činjenica izdavanja monografije upućuje na opravdanost posebne rasprave o ovom nalazu i u Hrvatskoj, odakle nalaz potječe.

U vezi s čađavičkim nalazom, u ovome radu je naglasak na propitivanju preciznije datacije materijala. Naime, u našoj literaturi nisu opširnije izneseni noviji rezultati istraživanja tzv. martinovske kulture. Poznato je da sam pojam arheološke kulture uključuje uvid o promjenljivosti i razvoju unutar definirane pojave. Na temelju podataka o preciznijoj dataciji srodnih nalaza izvan Hrvatske, moguće je predložiti i precizniju dataciju grobnih nalaza iz Čađavice. Kako se uz arheološko-kulturno određenje martinovskih nalaza vezuju i etničke interpretacije, ostaje i pitanje njihove utemeljenosti, posebno u svjetlu suvremene kritike etničkih interpretacija ranosrednjovjekovnog arheološkog materijala. Postoji li tu razlika u interpretaciji arheoloških nalaza iz Čađavice i Brestovca – dok je čađavički nalaz kulturno jedinstven, brestovački se povezuje s različitim kulturama – odnosno je li za prvi prihvatljivija etnička interpretacija, bit će također dotaknuto u radu.

Anita Rapan Papeša
Gradski muzej Vinkovci
Ulica bana Josipa Šokčevića 16
32100 Vinkovci
anita@muzejvk.hr

PRETHODNA RAZMIŠLJANJA O PRILOZIMA KERAMIČKIH LONAČA I NJIHOVOM SADRŽAJU U AVARODOBNIM GROBOVIMA NA LOKALITETU NUŠTAR/DVORAC

Iako je od završetka zaštitnog arheološkog istraživanja na avarodobnom groblju na lokalitetu Nuštar/Dvorac prošlo više od dvije godine, obrada i interpretacija nalaza još je uvijek u tijeku. Stupanj obrade pojedinih nalaza ipak dopušta razmišljanja u smjeru definiranja određenih problema, kao što je, na primjer, prilaganje keramičkih posuda u grobove.

Na lokalitetu Nuštar/Dvorac u 196 istraženih avarodobnih ukopa nađeno je ukupno 149 keramičkih posuda koje potječu iz 142 groba. U radu će se predstaviti razmišljanja o pitanju prema kojim kriterijima je u grobovima prilagana keramika, odnosno keramički lonci. Prema rezultatima antropološke analize prikazat će se tko je sve dobivao lonac kao prilog, ima li mjesto polaganja lonca veze sa spolom i dobi pokojnika, te postoje li, osim lonca još neki znakovi prilaganja hrane u grobove. Preliminarno će se prikazati rezultati mikroarheobotaničkih analiza dijela sadržaja posuda u svrhu odgovora što se u njima nalazilo, jer pretpostavljamo da se hrana pokojnicima prilagala u skladu potreba i načina ishrane pokojnika za njihova života.

Zbog činjenice da se veći dio keramičkih lonaca i dalje čuva neobrađen zbog daljnjih analiza u radu se nećemo posebno osvrnuti na tipologiju i tehnologiju izrade, iako će biti napravljena preliminarna tipološka i tehnološka podjela.

Petra Rajić Šikanjić
Zrinka Premužić
Institut za antropologiju
Gajeva 32
10000 Zagreb
zpremuzic@inantro.hr
petra@inantro.hr

Tajana Trbojević Vukičević
Veterinarski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
Heinzelova 55
10000 Zagreb
tajana@vef.hr

Anita Rapan Papeša
Gradski muzej Vinkovci
Trg bana Josipa Šokčevića 16
32100 Vinkovci
anita@muzejvk.hr

ŽIVOTINJSKE KOSTI KAO PRILOZI NA AVARODOBNOM GROBLJU IZ NUŠTRA

Avarodobno groblje iz Nuštra sadrži 196 ukopa i datira se u 8. i početak 9. stoljeća. Većina grobova sadrži brojne priloge, među kojima i životinjske kosti. Rezultati arheozoološke analize povezat će se s onima antropološke kako bi se dobila potpunija slika pogrebnih običaja ove zajednice. Arheozoološkom analizom određena je taksonomska pripadnost. Najzastupljeniji su ostaci goveda, a u vrlo maloj mjeri su prisutni ostaci malih preživača, ptica i psa. Antropološka analiza kojom su određeni spol i dob pokojnika pokazala je da su na ovom groblju pokapani svi članovi društva.

Krešimir Filipec
Odsjek za arheologiju
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
I. Lučića 3
10000 Zagreb
kresimir.filipec@ffzg.hr

POKOPI U ZGRČENOM I POLUZGRČENOM POLOŽAJU NA GROBLJU UZ CRKVU MAJKE BOŽJE GORSKE U LOBORU

Prigodom arheoloških istraživanja u Loboru 2011. istočno od crkve Majke Božje Gorske definirana su tri sloja grobova koji pripadaju različitim vremenima. Prvom sloju pripada kasnoantički grob, a drugom sloju grobovi koji se mogu povezati uz vrijeme postojanja predromaničke crkve. U tom drugom sloju, u grobovima nađene su različite željezne i brončane s-karičice, volinjske grozdolike lijevane naušnice, prsteni, lijevani križić te u sekundarnoj upotrebi ili u zasipu raka rimski brončani novci. Treći sloj grobova u arheološkom smislu vrlo je zanimljiv jer je riječ o grobovima koji preslojavaju starije, a mrtvaci su položeni u zgrčenom i poluzgrčenom položaju. Zgrčeni način pokopa dosad, osim kod vrlo male djece, koja su najčešće u svemu izuzetak, nije zabilježen na lokalitetu. Zabilježen je istina poluzgrčeni način pokopa, no, nije se uvijek moglo tvrditi, zbog velike gustoće pokopa, je li riječ o nakani ili slučajnosti. Svi su ti grobovi bili bez nalaza, ali prigodom iskopavanja rake jednog od njih (grob 886) djelomično je uništen grob 884 u kojem su se nalazile lijevane volinjske grozdolike naušnice. To nam govori da cijeli taj horizont grobova sa zgrčencima i poluzgrčencima, ukupno je ustanovljeno pet takvih grobova, treba datirati iza početka 11. stoljeća i više prema sredini toga stoljeća. Ti grobovi nalaze se u dijelu groblja koji prema rezultatima dosadašnjih istraživanja nije toliko atraktivan, obično se prvo biraju mjesta ili na pročelju ili s južne osunčane strane crkve. Na toj istočnoj strani vjerojatno se nalazio pristupni put do crkve koji je povećao atraktivnost tomu položaju. O kakvoj se populaciji radi teško je reći, ali ona zasigurno nije ovdje domicilna, možda su to izbjeglice ili doseljenici iz drugih dijelova Panonije nakon širenja Ugarske u vrijeme kralja svetog Stjepana I. Takvi pokopi uz crkvu ne mogu se opisati kao tradicionalno kršćanski. To nije povratak poganstvu domaćih ljudi, jer na groblju nije zabilježen diskontinuitet pokapanja, već neka sasvim nova pojava.

Juraj Belaj
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb
juraj.belaj@iarh.hr

Filomena Sirovica
Bartolići 6
10000 Zagreb
fila.zg@gmail.com

KAMENOM OBLOŽENI GROBOVI NA NALAZIŠTU IVANEC - STARI GRAD

Nalazište *Ivanec – Stari grad* je višeslojno arheološko nalazište na kojem je sustavnim istraživanjima utvrđen kontinuitet od antike do XX. stoljeća. Među mnogim tragovima ljudskih aktivnosti na ovom prostoru, istraženi su i dijelovi groblja koje se u početku formiralo oko romaničke, a kasnije oko obližnje gotičke crkve, koju su izgradili vitezovi ivanovci. Istraživanjima je obuhvaćeno 326 grobova koji su mogu razdijeliti u 4 horizonta datirana od 11. do 16. stoljeća. Tijekom istraživanja nalazišta uočen je osobit način ukopa koji obilježava oblaganje grobnih raka kamenim oblucima. Riječ je o namjernom slaganju oblutaka u jedan ili više redova uz rubove grobne rake. Ta je pojava, iako rijetko dokumentirana na području današnje sjeverne Hrvatske, uočena diljem Europe u različitim vremenskim periodima. Na temelju analize prikupljenih podataka, autori će u svojem izlaganju pokušati definirati vremenski horizont te pojave u Ivancu te ju promotriti u širem geografskom kontekstu. Usporedbom sa sličnim pojavama ponudit će smjernice za daljnja istraživanja ovog fenomena.

Željka Bedić
Antropološki centar Hrvatske
akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5
10000 Zagreb
zbedic@hazu.hr

Siniša Krznar
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb
sinisa.krznar@iarh.hr

NEUOBIČAJEN RITUS POKOPAVANJA U SREDNJEM I NOVOM VIJEKU

Tijekom srednjeg i novog vijeka pokojnici se uobičajeno pokopavaju na grobljima, položeni na leđima sa ispruženim nogama te orijentirani zapad-istok. Ponekad međutim dolazi do iznimaka te se pokojnici pokopavaju izvan regularnih groblja (primjerice u naselju) ili u neuobičajenom položaju. U tim slučajevima radi se o ljudima koji su na neki način prekršili tada važeće društvene norme. Na prostoru sjeverne Hrvatske također je pronađeno nekoliko neuobičajenih ukopa. Najstariji je ukop pokojnika unutar naselja na lokalitetu Torčec-Prečno pole I koji se datira u 8. stoljeće. Na tri bjelobrdiska nalazišta koja datiraju od druge polovice 10. stoljeća i u 11. stoljeće pronađeni su ženski kosturi koji su pokopani na leđima ili na boku sa zgrčenim nogama. Pomnom antropološkom analizom utvrđeno je da je svaki kostur imao određeno patološko stanje. Na groblju u Novoj Rači pronađen je grob žene položene na trbuhu, licem okrenutim prema zemlji i prekriženih nogu. Zanimljivo je da su na kostima te žene pronađene patološke promjene koje bi se mogle povezati sa skorbutom. Ukopi pokojnika na trbuhu pronađeni su i u ranonovovjekovnim horizontima ukopavanja na grobljima u Crkvarima – Sv. Lovro te Torčecu – Cirkvišće.

U literaturi se navodi da je kod ovakvih neuobičajenih ukopa mogla biti riječ o pojedincima poput djece ili mladih koji su umrli nasilnom smrću, fizički ili psihički hendikepiranih ljudi, žena umrlih u trudnoći ili nakon poroda, strancima, samoubojstvima, čarobnjacima ili prijestupnicima ....

Na temelju arheoloških nalaza te antropološke analize pokušati će se utvrditi razlog neuobičajenog ukopa ovih pokojnika.

Marija Mihaljević
Marina Matković
Gradski muzej Nova Gradiška
Trg kralja Tomislava 7
35400 Nova Gradiška
marija.mihaljevic@gmng.hr

Jelena Gložinić
Antun Tonko Jakobović
Gimnazija Požega
Dr. Franje Tuđmana 4/A
34000 Požega

KONZERVATORSKO-ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA SREDNJOVJEKOVNOG NALAZIŠTA (CRKVE SV. MARIJE?) NJIVE KOD IVANDOLA 2013.

Srednjovjekovno arheološko nalazište Njive smješteno je na istaknutom platou Babje gore (kota 356), južno od naselja Ivandol, 7 km zapadno od Brestovca te 13 km zapadno od Požege. Pretpostavlja se kako se tu nalaze ostaci srednjovjekovne crkve sv. Marije, zadužbine bana Borića iz 12. st. koju su razorili Turci početkom 16. st. Povijesni izvori navode kako je posjed Odohilu (Odolu, Odolju) s crkvom sv. Marije darovao templarima unuk bana Borića-Odola (potvrđeno poveljom Andrije II. 1210.). Točan položaj posjeda Odolja nije poznat, a neki povjesničari smatraju da se nalazio u blizini današnjeg naselja Ivandola (Njive?). Pokusnim sondiranjem 1999. (Gradski muzej Požega) otkriveni su ostaci građevine kružnog tlorisa na južnom dijelu uzvisine. Otkriven je zid u dužini 7 m, širok 0,90 m, a visine 1 m.

Konzervatorsko-arheološkim istraživanjima (Gradski muzej Nova Gradiška) kolovoza 2013. otkriveni su ostaci sakralne građevine (kripta?). Stilske značajke sakralne građevine, način zidanja, materijal kojim je zidana (klesanci), njegova obrada, detalji, kao i tlocrt okvirno ga datiraju u razdoblje romanike (13. st.), a neki ulomci kamene plastike ukazuju i na razdoblje gotike. Neposredno uz vanjsku stranu zidova sakralnog objekta otkriveni su kosturni ukopi (svi dječji). Grobne rake bile su načinjene od sitnijih ulomaka kamena i lomljene opeke, a zapune grobova bile su od rahle zemlje. U tijeku su paleodemografska istraživanja dječjih kosturnih ukopa. Antropološkom analizom utvrdit će se patološka stanja kao i biološka dob dok će se datiranjem ¹⁴C metodom odrediti kronološka dob uzoraka. Kako se radi o dječjim ostacima, spol će se determinirati DNA metodom. Rezultati navedenih analiza nepobitno će pomoći u nastavku daljnjih iskapanja.

Uz to je prikupljeno i dosta pokretne arheološke građe, ulomci keramičkog posuđa, razni metalni nalazi (strelice), novci i dr.

Vlasta Vyroubal
Jozo Perić Peručić
Antropološki centar Hrvatske
akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5
10000 Zagreb
vyroubal@hazu.hr
jozopp@hazu.hr

Tajana Pleše
Hrvatski restauratorski zavod
Odjel za kopnenu arheologiju
Kožarska 5
10000 Zagreb
tplese@h-r-z.hr

Mario Novak
School Of Archaeology,
University College Dublin
Newman Building, Dublin 4
Ireland
mario.novak@ucd.ie

REZULTATI ANTROPOLOŠKE ANALIZE LJUDSKOG OSTEOLOŠKOG MATERIJALA PRONAĐENOG U CRKVI PAVLINSKOG SAMOSTANA SVIH SVETIH U STREZI

Pavlini samostan Svih svetih u Strezi osnovan je 1374. godine darovnicom magistra Ivana Bisena. Nakon dva stoljeća prosperiteta, početkom 16. stoljeća su streški redovnici uslijed sve osjetnije opasnosti od prodora osmanlijskih postrojbi napustili streški samostan i sklonili u sigurniju Lepoglavu. Krajišnici varaždinskog Generalata preuzeli su samostan, koji je imao obrambenu funkciju do oko 1540. godine. Napušteni je samostan tijekom naredna četiri stoljeća gotovo u cijelosti razgrađen.

Tijekom sedam sezona arheoloških istraživanja (2006.-2012.) određeni su vanjski gabariti samostanskog sklopa (oko 50 x 70 m), izgrađenog na pravokutnom platou kojeg određuju tokovi dva potoka. U cijelosti istražena samostanska crkva Svih svetih (32,9 x 9,25 m).

U radu će biti predstavljeni rezultati analize ljudskog osteološkog materijal iz 50 (od ukupno 97) grobova pronađenih u streškoj samostanskoj crkvi (40 muškaraca i 10 žena). Prosječna doživljena starost bila je oko 44 godine (muškarci prosječno oko 45 godina, žene oko 37 godina). Nadalje, napravljene su antropološke analize dentalnog zdravlja koje ukazuju na vrstu i kvalitetu prehrane, ispitani su pokazatelji subadultnog stresa i nespecifičnih zaraznih bolesti, patologije koje upućuju na dugoročno izlaganje teškom fizičkom radu te učestalosti i distribucija antemortalnih i perimortalnih trauma. Navedene su analize napravljene s ciljem dobivanja što bolje slike načina i kvalitete života osoba pokopanih u samostanskoj crkvi.

Predmetni će rezultati biti razmotreni u međudnosu drugim prikupljenim relevantnim podacima o istraženim grobovima (dubine ukopa, položaji tijela, nalazi, arhivski podaci i dr.), datiranim u vrijeme između osnutka samostana 1375. godine te vremena kada su redovnici trajno napustili samostan (početak 16. stoljeća).

Marijana Matijević
Gradski muzej Požega
Matice hrvatske 2
34000 Požega
marijanamatijevi212@gmail.com

ZAŠTITNA ISTRAŽIVANJA OKO I U CRKVI SVETOG AUGUSTINA U VELIKOJ

Crkva svetog Augustina prvi se put spominje u 14. st. Postavlja je pitanje radi li se o kapeli, augustinskoj crkvi ili franjevačkoj crkvi. Danas je to župna crkva u Velikoj u sklopu koje je 2012. i 2013. vršen arheološki nadzor. Pronađeni su ostaci zidova iz kasnog srednjeg vijeka te mnoštvo pokretnog materijala (keramika, staklo, metal, opeka, drvo) koji se izuzev ulomaka rimske opeke i ulomka turskog vrča, može datirati u 15. i 16. st. Posebno su značajni pronalasci križića i medaljona s natpisima. Autorica zaključuje da se radi o pokretnim nalazima sakralnog karaktera iz grobova ranoga novog vijeka s područja Slavonije te ih smješta u kontekst povijesnih događaja kontinentalne Hrvatske.

NEKOLIKO MISLI I OPAŽANJA O POGREBNIM OBIČAJIMA I POKAPANJU NA GROBLJU DRINOVCI-GREBLJE

Zajedničkim nastojanjem Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (MHAS) i Arheološkog muzeja u Zagrebu (AMZ) organizirana su u Drinovcima na položaju Greblje sustavna arheološka iskapanja. Iskapanja su trajala od 3. rujna do 5. listopada 2012. godine, a predmetom istraživanja imalo je biti groblje za koje se na početku radova pretpostavljalo da pripada isključivo srednjovjekovnom razdoblju. Tijekom iskapanja otvorene su dvije sonde ukupne površine od oko 155,5m². Ustanovljeno je postojanje 25 grobova od kojih su arheološki obrađena i sustavno istražena 22 groba, dok su tri groba ostala ne istražena jer su najvećim dijelom izlazila iz okvira istraživane površine groblja. Grobovi su dali relativno malo arheoloških nalaza, ali su se unatoč tomu istaknuli specifičnošću grobne arhitekture koja se dosada malo kada mogla pratiti u svim svojim pojedinostima te različitim osobitostima grobnog ritusa.

Robert Čimin
Muzej grada Koprivnice
Trg dr. Leandera Brozovića 1
48000 Koprivnica
arheo@muzej-koprivnica.hr

POSEBNOSTI KASNOSREDNJOVJEKOVNOG GROBLJA UZ ŽUPNU CRKVU SV. MARTINA U VIRJU

U razdoblju od 2009. do 2012. godine Muzej grada Koprivnice proveo je sustavna arheološka istraživanja crkve i groblja u središtu Virja pored crkve sv. Martina. Kasnosrednjovjekovna groblja u Podravini relativno su slabo istražena, a u posljednje vrijeme sustavno se istražuje tek ono na položaju Cirkvišće sjeverno od Torčeca. U Virju se groblje prostiralo oko čitave crkve, a djelomično je istraženo sa sjeverne i istočne strane, ukupno dokumentirajući 151 grobni kostur. Prilikom istraživanja bilo je moguće načiniti vremensku razdjelnicu 4 sloja pokopavanja koristeći grupacije grobnih ukopa, stratigrafiju groblja, građevinsku aktivnosti i „pouzdan“ povijesne izvore. Tako najstariji sloj pokopavanja potječe iz razdoblja starije (srednjovjekovne nepronađene) crkve, odnosno vremena prije gradnje istražene kasnogotičke građevine (do 1484.), nakon toga slijedi sloj povezan uz podizanje crkve pa sve do vrhunca osmanlijske opasnosti na tim prostorima (1484.-1552.), treći sloj obuhvaća vrijeme oko 1630. godine i obnove virovske župe (podignuta nova zidana sakristija), a najmlađi sloj traje do posljednjih dana korištenja tog prostora kao groblja (1630.-1700.). Tijekom 250 i više godina korištenja groblja očekivao bi se znatniji udio presijecanja grobnih kostura negoli je to tamo vidljivo. Iznimna očuvanost osteološkog materijala ukazuje na mogućnost obilježavanja i potom održavanja grobnih mjesta, nešto što do danas u kontinentalnoj Hrvatskoj nema čvrstu arheološku potvrdu, a u svemu tome posebno je zanimljiva i pojava obiteljskih grobnica.

Tatjana Tkalčec
Institut za arheologiju
Ljudevita Gaja 32
10000 Zagreb
tatjana.tkalcec@iarh.hr

ODABIR MJESTA ZA POKOP DJECE U NOVOM VIJEKU NA PRIMJERU CRKVARA KOD ORAHOVICE

U jedanaest sezona arheoloških istraživanja kod crkve svetog Lovre u Crkvarima pokraj Orahovice istraženo je 559 grobova. Groblje je nastalo vjerojatno već na izmaku ranog srednjeg vijeka kao groblje na redove, a tijekom razvijenog srednjeg vijeka formirano je uokolo romaničke crkve. Daljnje sakralne faze prate se tijekom kasnog srednjeg vijeka monumentalnim gotičkim izgradnjama, na samome izmaku srednjeg vijeka i pragu novog vijeka dolazi pak do reduciranja sakralne građevine da bi u baroku kapela poprimila današnji izgled. Tijekom čitavog tog vremena položaj je korišten za ukopavanje stanovništva s okolnog područja. Na istraženoj površini, uglavnom okolo same kapele, zamijećen je manji postotak pokopa djece u srednjovjekovnim razdobljima za razliku od brojnih grobova djece iz razdoblja novog vijeka. Nedostatak pokopa djece u starijim razdobljima ne ukazuje na manju smrtnost djece, već na činjenicu da su za njihovo ukopavanje birana druga mjesta. U članku se posvećuje pažnja odabiru grobnih mjesta za pokop djece, mahom perinatalne dobi te dojenčadi, u novovjekovnom razdoblju.

Ana Azinović Bebek
Andrej Janeš
Hrvatski restauratorski zavod
Kožarska 5
10000 Zagreb
aazinovic@h-r-z.hr
ajanes@h-r-z.hr

GROBLJE OKO CRKVE SV. NIKOLE BISKUPA U ŽUMBERKU

Crkva Sv. Nikole u selu Žumberak srednjovjekovna je građevina sa sačuvanim tragovima gotike i baroknim inventarom. Prvi put se spominje u ispravi iz 1349. g. U sklopu obnove crkve, koju vodi Hrvatski restauratorski zavod, provedena su arheološka istraživanja u pet kampanja. Do sada je istraženo ukupno 98 grobova smještenih s južne i istočne strane crkve sv. Nikole Biskupa te dva ukopa u ljesovima u kripti u svetištu crkve. Ukopi se datiraju od 15. do 18. stoljeća. Grobovi su položeni na terase, vrlo gusto i nepravilno poredani, a pratili su orijentaciju crkve. Pokojnici su sahranjivani ili u rake ili u drvene sanduke. Grobovima ukopanim u zdravicu bilo je moguće definirati rake, dok je to u gornjim slojevima bilo gotovo nemoguće. Položaj ruku varira od ravno ispruženih uz tijelo, prekriženih na zdjelici, prekriženih na truhu i prekriženih na prsima s primjerima gdje je jedna od ruku ispružena uz tijelo. Čini se da su najstariji ukopi imali ruke prekrižene na prsima u molitvi. Uobičajeni postotak od oko 30% grobova s nalazima potvrđen je i na ovome groblju u dosadašnjim istraživanjima.

Od nalaza su najzastupljeniji nabožni predmeti (krunice, križevi, brevari i medaljice), potom osobni nakit (prstenje, broševi i ogrlice) te dijelovi odjeće (kopče za cipele, pojasne kopče, dugmad, cipele, potkove od cipela i sl.). Također su nađeni i fragmenti kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike i stakla, kao i metalni nalazi namijenjeni svakodnevnoj upotrebi (alatke, noževi i sl.).

Groblje oko crkve prestaje biti u upotrebi premještanjem na malo dalju lokaciju (vizitacija iz 1821.g opisuje groblje na 1/5 sata hoda udaljeno od crkve) vjerojatno od kraja 18. st.

Marijana Kljajić
Mario Šlaus
Antropološki centar Hrvatske
akademije znanosti i umjetnosti
Ante Kovačića 5
10000 Zagreb
mkljajic@hazu.hr
mslaus@hazu.hr

REZULTATI ANTROPOLOŠKE ANALIZE LJUDSKOG OSTEOLOŠKOG MATERIJALA S NALAZIŠTA ŽUMBERAK – SV. NIKOLA BISKUP

Arheološki lokalitet Žumberak, crkva sv. Nikole Biskupa nalazi se u selu Žumberak na Žumberku. Arheološka istraživanja provedena su 2006., 2010. do 2013. godine. Istražen je prostor uz sjeveroistočno pročelje, prostor oko apside te groblje oko crkve datirano od 16. do 18. stoljeća.

U radu su predstavljeni rezultati osteološke analize ljudskog koštanog materijala s arheološkog nalazišta Žumberak – sv. Nikola Biskup. Ukupni uzorak kojemu su se spol i starost (odraslim osobama u rasponu do 15 godina) mogli sa sigurnošću utvrditi sastoji se od ostataka 89 osoba od kojih je 20 djece ispod 15 godina starosti, 28 žena i 41 muškarac. Odrasli muškarci u prosjeku su živjeli 39,1 godinu, dok odrasle žene žive nešto duže (40,5 godina). Također su napravljene analize patologija koje upućuju na dugoročno izlaganje teškom fizičkom radu, antropološke analize dentalnog zdravlja koje ukazuju na kvalitetu i vrstu prehrane, analize nespecifičnih zaraznih bolesti, pokazatelji subadultnog stresa te učestalost trauma. Navedene antropološke analize uzorka sa Žumberka napravljene su sa ciljem dobivanja što bolje slike kvalitete života.